

Ur *Fjärde Internationalen* 1/78

Andra Internationalen och den tidiga kvinnorörelsen

*Kampen mot kvinnoförtrycket är en brännande fråga idag – men kvinnokampen är ingen dagslända, inte heller är det en nationell angelägenhet. I Fjärde Internationalen nummer 3/1977 presenterade vi en artikel om kvinnorörelsen i Europa idag. Nummer 5/1975 ägnade vi åt en analys av familjen under senkapitalismen. Här följer en artikel som lyfter fram en del historiska erfarenheter. Det gäller hur Andra Internationalen (1889-1914) och framför allt det Tyska Socialdemokratiska Partiet tog upp och behandlade kvinnokampen. Artikeln är hämtad ur tidskriften *Socialist Woman* (vol 6 No 2) den utgjorde ursprungligen en inledning på ett seminarium som den engelska sektionen av Fjärde Internationalen, IMG (International Marxist Group), arrangerat.*

Den Andra Internationalen gav ett stort bidrag till utvecklingen av en socialistisk kvinnorörelse i Europa och USA. Oberoende av vilken kritik som måste riktas mot Andra Internationalens roll, och det finns mycket kritik, så måste vi erkänna det faktum att Internationalen och dess organisationer gav upphov till en socialistisk kvinnorörelse av masskaraktär med ett konsekvent program, bestämda organisationsformer och en systematisk agitation. Internationalen gjorde denna rörelse till en betydelsefull kraft i den frigörelsekamp som togs upp av kvinnor från olika sociala skikt – en kamp som fördes mot de mest uppenbara aspekterna av förtrycket och repressionen under kapitalismen. Omkring 1905 hade alla de partier som tillhörde Andra Internationalen genomfört grundliga diskussioner kring programmet för kampen mot kvinnoförtrycket. Man hade nått fram till en i stort sett gemensam ståndpunkt. Detta återspeglades också på Internationalens kongress 1907. Detta program behandlade rösträttsfrågan, kvinnors rätt att rösta på lika villkor som män; lagstiftning om olika åtgärder för att skydda den kvinnliga arbetskraften mot den hårda exploateringen under kapitalismen; och andra sociala frågor av samma slag som utbildning, barnomsorg etc. De flesta partierna hade också upprättat likartade organisationsformer. Man erkände på så sätt det specifika kvinnoförtrycket och behovet av speciella former för agitation kring dessa frågor bland arbetarkvinnorna. Särskilda kommittéer, underavdelningar till de egentliga partiorganisationerna, skapades för att organisera upp detta arbete. Man upprättade särskilda organ för agitation bland arbetarkvinnorna och utsåg särskilda ansvarigheter inom organisationen för detta slags arbete. Allt det här var resultatet av en lång tids politisk debatt och kamp, särskilt inom det tyska partiet. De som drev den debatten var ett antal framstående socialistiska kvinnor. Den mest kända är väl Clara Zetkin.

Jag kommer främst att behandla det tyska partiet – dels för att dess partihistoria är bäst dokumenterad, men också för att det tyska partiet hade ett avgörande inflytande inom Andra Internationalen.

Två huvudfrågor

Det fanns två huvudfrågor som sysselsatte de tyska socialdemokraterna och som mer eller mindre dominerade debatten på andra håll inom Internationalen. Vad det tyska partiet beslutade och gjorde styrde oundvikligen händelseutvecklingen inom de andra sektionerna i Internationalen. Den första frågan gällde kvinnornas roll i produktionen och vilket program man måste lägga fram för att driva denna fråga. Den andra frågan gällde den gryende kampen för kvinnlig rösträtt, som i sin tur i många länder förknippades med den mer allmänna kampen för att utvidga arbetarklassens demokratiska rättigheter. I Tyskland, exempelvis, hade alla män rösträtt till det Tyska Kejsardömet Riksdag, det parlamentariska organet för hela imperiet, men däremot inte till delstatsparlamenten. Många av dessa, speciellt det Preussiska

Parlamentet, hade mycket stor makt samtidigt som det valdes genom en mycket begränsad rösträtt.

För att förstå dessa debatter är det nödvändigt att gå tillbaka till den tyska socialdemokratins ursprung. Det tyska Socialdemokratiska Partiet (SPD) grundades som en enad rörelse vid Gothakongressen 1875. Kongressen innebar att två olika strömningar inom den tyska arbetarrörelsen slogs samman i en gemensam organisation. Dessa representerades å ena sidan av Lassalleanerna (efterföljare till den tidiga socialistiska tänkaren F. Lassalle, 1825-64) som grundade sig på en sammansmältning av olika idéer hämtade från den småborgerliga utopiska socialismen och en inriktning mot den framväxande tyska arbetarklassen och de organisationer de upprättade. Den andra strömningen var den så kallade marxistiska grenen, under Bebels och Liebknechts ledarskap, vilka sökte politisk vägledning i Marx' idéer (även om de långt ifrån var trogna representanter vare sig för en systematisk marxistisk analys eller för Marx' och Engels' egna politiska ståndpunkter).

Bakom dessa olika organisatoriska och politiska traditioner är det möjligt att upptäcka två olika ideologiska strömningar. För det första ekonomismen. Denna återspeglade en strävan inom arbetarklassen att kontrollera sina grundläggande ekonomiska och materiella intressen gentemot den framväxande industribaserade kapitalismen i Tyskland. Den andra ideologiska strömningen var den radikala demokratin, som eftersträvade att fortsätta den kamp som såväl småborgerskapet i städerna som den framväxande arbetarklassen hade påbörjat under 1848 års revolutioner. Det gällde enandet av de tyska staterna på grundval av en radikal borgerlig demokrati. Detta var en kamp som mellan- och storbourgeoisien svikit och sålt ut till den tyska jordägande aristokratin, vilket lade grunden till den särskilt reaktionära form av enande under Preussens dominans som genomfördes under Bismarcks ledarskap 1871. Den ekonomiska strömningen kan i stort sett identifieras med Lassalleanismen och den radikala demokratiska tendensen med "marxismen" i Bebels och Liebknechts tappning.

Så kan vi schematiskt karakterisera socialdemokratins politiska sammansättning och jag tror att dessa olika traditioner fick återverkningar på debatten om kvinnoförtrycket.

Kvinnan i produktionsprocessen

Det som låg i botten på debatten om det produktiva arbetet var inte frågan om man skulle vara för eller emot att kvinnan gjorde sitt insteg i, och att de i allt större utsträckning deltog i, produktionen. Bakom denna motsättning låg olika uppfattningar om den sociala utvecklingen. Den marxistiska uppfattningen vilade på insikten att arbetarklassens mål och strävanden var en produkt av den intensiva tillväxten av produktivkrafterna, en utveckling som skulle sätta allt bredare och bredare skikt i samhället i rörelse. De som utgick från den småborgerliga socialismens ståndpunkt hade en mer begränsad syn och sökte bara försvara arbetarklassens livssituation mot de fruktansvärda effekterna av den framväxande industrialismen. Inte överraskande intog Lassalleanerna den senare ståndpunkten. På ett tidigt stadium klargjorde de att de motsatte sig kvinnans inträde på arbetsmarknaden, eftersom de upplevde att detta förstörde arbetarklassens familjeliv (som enligt Lassalleanerna representerade de bästa sidorna av arbetarklassens tillvaro) och eftersom det endast tjänade borgarklassen. Denna ståndpunkt attackerade både Marx och Engels hårt vid olika tidpunkter – Marx i sin *Kritik av Gothaprogrammet*, det program kring vilket den tyska socialdemokratin enades, och Engels senare i *Familjens Ursprung*. De grundade sin uppfattning på förståelsen av arbetsprocessen som den mest grundläggande socialiseringsprocessen det vill säga, den process som lösgjorde olika sociala skikt från sina inskränkta, konservativa och ensidiga föreställningar och förvandlade dem till en del av en bredare social enhet, den moderna arbetarklassen, den klass som hade förmågan att omvandla samhället i enlighet med sina intressen och organisera en högre samhällsform.

Lassalleanerna var dessutom inom sina egna led uppdelade i två läger. Somliga var faktiskt motståndare till alla former av kvinnoarbete och ansåg att kvinnans plats var i hemmet. De uttryckte på så sätt sin småborgerliga uppfattning om socialismen och sitt hängivna försvar av familjen. Det andra lägret ansåg att det i och för sig inte var något fel med att kvinnorna deltog i produktionen, bara det inte skedde i direkt konkurrens med den manliga arbetskraften. Dessa Lassalleaner företrädde en inskränkt ekonomistisk facklig ståndpunkt, frigjord från mer allmänt småborgerligt socialistiska uppfattningar. Fram till 1870 var det den förra ståndpunkten – motståndet mot alla former av kvinnoarbete – som dominerade Lassalleanerna. Det kunde man konstatera vid åtskilliga offentliga möten som dessa organiserade och där mötesdeltagarna huvudsakligen bestod av manliga arbetare. Vid omröstningar anslöt sig den stora majoriteten till linjen att fullständigt utesluta kvinnorna från produktionen.

Den ”marxistiska” strömningens ställningstagande tenderade att vara tvetydig. Det fanns olika uttalanden från den Tyska Sektionen av Första Internationalen som låg den lassalleanska synen mycket nära. Utan tvekan var också dessa så kallade marxister mycket påverkade av de lassalleanska idéerna som vid den tiden fullständigt dominerade den tyska arbetarrörelsen. Men Bebel själv hade en annan uppfattning. I allmänhet närmade sig den radikalt demokratiska strömningen den marxistiska ståndpunkten på grund av att de representerade en allmänt ”upplyst” syn och var för kvinnans frigörelse från olika inskränkningar som påtvingats dem. De erkände att institutioner som familjen och det borgerliga äktenskapet, objektivt, åtminstone under kapitalismens speciella omständigheter, påtvingade kvinnorna sådana inskränkningar. På ett liknande sätt som Marx såg de produktivt arbete som en frigörande kraft. Så eftersom de var för kvinnans politiska frigörelse anslöt de sig också till uppfattningen att det produktiva arbetet spelade en positiv roll för denna frigörelse.

”Inskränkningar i kvinnoarbetet”

Men de formulerade sig ganska försiktigt. Den fras som ”marxisterna” – eller Eisenacharna som de kallades efter platsen för deras grundningskongress – för det mesta använde var ”begränsningar av kvinnoarbetet”. Men kravet var tvetydigt och kunde betyda att man ville förhindra konkurrensen med manliga arbetare, men det tolkades i allmänhet som krav på skyddslagstiftning.

I stor utsträckning löstes debatten inte genom teoretiska argument utan genom historiens gång. Så tidigt som under 1848 års revolution hade kvinnliga arbetare börjat utveckla organisationsformer och uttryckt sig politiskt – en del kvinnor deltog på revolutionens barrikader i de mest utvecklade områdena. Men 1848 fanns det bara en halv miljon arbetare i Tyskland. Många av dessa arbetade dessutom i hemmet. Vid tiden för Gothakongressen, 1875, hade antalet fördubblats till en miljon. Under det följande årtiondet, den tyska industrialismens främsta årtionde som följde av de tyska staternas enande, växte antalet arbetare till mer än fem miljoner. Fram till sekelskiftet fördubblades sedan antalet än en gång.

Genom dessa omständigheter blev det klart att arbetarklassen inte kunde hoppas att försvara de primitiva hantverksmetoderna inom arbetet gentemot den tyska industrin och att denna industri systematiskt skapade ett större och större antal kvinnliga arbetare. Det blev allt omöjligare att stå kvar vid uppfattningen att kvinnan skulle hållas utanför produktionen. Så medan Gothakongressen – som Marx slog fast – representerade en seger för den lassalleanska ståndpunkten i en hel serie viktiga programmatiska frågor, så var det Eisenacharnas inställning till frågan om kvinnan och det produktiva arbetet som accepterades. Kravet på ”inskränkningar av kvinno- och barnarbete” infördes i socialdemokratins program. Marx själv var inte nöjd med detta. I sin kritik av programmet sade han: vi måste vara klara på vad vi menar med inskränkning av kvinnoarbete; vad vi avser är arbetsdagens längd och speciellt hälsovådligt arbete, den typen av problem. Men trots sin tvetydighet möjliggjorde detta

ställningstagande för socialdemokraterna att utveckla ett positivt program som motsvarade kvinnornas speciella problem och behov i industrin, och att seriöst och organisatoriskt inrikta sig mot den armé av kvinnliga arbetare som växte fram.

Kompromiss i rösträttsfrågan

När det gäller rösträttsfrågan var inriktningen inte så klar. Allmän manlig rösträtt var den huvudfråga kring vilken Lassalle hade byggt upp agitationen för sitt utopiska schema för socialismen. Han reste inte frågan om kvinnlig rösträtt. Vid Gothakongressen 1875 inskränkte sig fortfarande Lassalleanerna till kravet på allmän manlig rösträtt. Kongressens slutgiltiga beslut innebar också på den här punkten en kompromiss. Lassalleanernas förslag, som skulle ha hindrat socialdemokraterna från varje form av agitation för kvinnlig rösträtt, tillbakavisades. Istället intog man en vag ståndpunkt; Socialdemokratin uttalade sig för att utvidga rösträtten till *vuxna medborgare* utan inskränkning, i såväl nationella som lokala val. Man kunde då argumentera i det oändliga om huruvida kvinnor var ”medborgare”. Det innebar att den tyska socialdemokratin visserligen inte tog ställning mot kvinnlig rösträtt, men samtidigt blev det omöjligt att på ett systematiskt sätt utveckla en agitation kring frågan.

Detta utgjorde en allvarlig politisk svaghet som man inte rädde bot på förrän 1891, då man antog Erfurtprogrammet. Detta program, som Karl Kautsky formulerat, ansågs allmänt utgöra en historisk uppgörelse med de lassalleanska uppfattningarna som spelat en så dominerande roll i partiets tidiga historia. De flesta av Erfurtprogrammets teoretiska formuleringar uttryckte ståndpunkter som i stort sett överensstämde med marxismen i fråga om det kapitalistiska systemets rörelseutveckling. Det tog också klart ställning för kvinnlig rösträtt och för avskaffandet av alla lagstadgade inskränkningar av kvinnans ställning. Det innebar att socialdemokratin nu hade möjlighet att påbörja en helhjärtad agitation i denna fråga, även om inga försök i den riktningen gjordes ännu på ett år.

Det typiska sättet för tysk socialdemokrati att föra ut sin agitation var genom den lagstiftande proceduren i Riksdagen. De presenterade ett lagförslag som de sedan gav vid publicitet inom arbetarklassen genom sina olika organ. Under vissa omständigheter organiserade man massmobiliseringar kring lagförslagen. Men det inträffade ganska sällan. 1895 presenterades ett lagförslag om kvinnlig rösträtt i Riksdagen, som visade att den tyska socialdemokratin kring 1890 hade lagt den programmatiska grunden för att på allvar kunna vända sig till kvinnliga arbetare och ta upp kampen för kvinnans frigörelse.

Särskilda partikommittéer upprättas

Detta återspeglades snart i partiets organisatoriska strukturer. Man upprättade speciella kommittéer som tilldelades ansvaret för agitationen bland kvinnorna. Man upprättade politiska organ för kvinnliga arbetare och kvinnosektionerna blev representerade inom olika verkställande organ i organisationen och på partikongressen.

Som ett direkt resultat av det här ökade socialdemokratin kraftigt sin förmåga att dra in de mest klassmedvetna militanterna bland arbetarkvinnorna i partiet. Antalet kvinnliga partimedlemmar (eller medlemmar i närstående grupper) steg från 4 000 år 1900 till 150 000 år 1913. (Före 1908 var det enligt föreningsrätten olagligt för kvinnor att tillhöra det Socialdemokratiska Partiet. Men denna inskränkning hade man i stort sett kommit undan genom att skapa speciella kvinnoföreningar.)

Trots dessa imponerande resultat fanns det fortfarande allvarliga brister i arbetet. Den allvarligaste utgjorde tendensen att förvandla kvinnoorganisationen till en isolerad verksamhet. Vi måste förstå att det socialdemokratiska ledarskapets inriktning på att uppmuntra oberoende, självständiga former för kvinnornas organisering inte uttryckte några positiva insikter. En viktig omständighet som bidrog till denna inriktning var det faktum att för en hel

period skulle det ha varit illegalt att organisera kvinnor direkt under partiets beskydd. Och legalismen var djupt rotad i SPD. Det gällde också några av partiets förment ”radikala” ledare. Så här uttalade sig exempelvis en av SDP:s ledare i Riksdagen: ”Vi kommer att följa lagen av uppenbara skäl. Vårt parti är ett reformparti i ordets striktaste mening. Det är inte ett parti som vill göra revolution. Det skulle vara otänkbart. Jag förnekar å det bestämdaste att våra strävanden skulle vara inriktade på att kasta omkull den existerande sociala och politiska ordningen.” Orden är Wilhelm Liebknechts, i ett tal i Riksdagen strax före antagandet av Antisocialistlagen; en lag som fullständigt olagligförklarade SDP och dess aktiviteter med undantag för verksamhet som direkt hängde samman med parlamentariska val.

En annan omständighet utgjorde ledningens inställning att kvinnoagitationen inte var särskilt betydelsefull. Det fanns helt enkelt en del militanter i partiet som ville ta upp frågan, så det enklaste sättet att handskas med situationen var att ge dem den frihet de ville ha och låta dem göra jobbet och se vad de kunde göra av det. Ignaz Auer, en ledande socialdemokratisk riksdagsman, sade vid partikongressen år 1900 (en verklig vändpunkt för de socialdemokratiska ansträngningarna att organisera kvinnor): ”Den nervösa upphetsning bland våra kvinnor är tyvärr alltför lätt att förstå, om vi påminner oss att de trots år av ansträngande arbete har haft minimal framgång. Problemet är att det finns för få kvinnliga kamrater i partiet. Jag önskar att det fanns många fler. Det fåtal som måste göra allt det ansträngande arbetet är överbelastade och därmed benägna att bli på dåligt humör. Så därför händer det att de gör livet surt för oss även om vi inte är skyldiga till situationen.” Det här är ett exempel på vilka metoder ledningen i SDP använde för att neutralisera de kritiker som anklagade dem för att inte bedriva en systematisk agitation i kvinnofrågan.

En tredje omständighet som formade SDP-ledningens inställning var den djupt kända oron för olika konservativa grupper ansträngningar att skaffa sig en bas inom arbetarklassen. Det fanns till exempel en ganska stor facklig organisation, Hirsch-Duncker-fackföreningar (de så kallade ”gula” fackföreningarna), som organiserade arbetarna på grundval av öppet samarbete med arbetsköparna och som under några år hade ett stort inflytande bland katolska arbetare. SDP-ledningen fruktade att den borgerliga feministrörelsen skulle bli ett framgångsrikt försök i samma riktning, om inte socialdemokraterna erbjöd ett alternativ. Så, som en försvarsåtgärd, var de beredda att uppmuntra ett omfattande arbete bland arbetarkvinnorna för att förekomma detta hot.

Effekterna av kvinnokampens isolering

Det måste betonas att de här synpunkterna stod för SDP-ledningens räkning och inte fördes fram av de ledande kvinnliga militanterna i partiet, exempelvis Clara Zetkin. Dessa stödde för det mesta partiets vänsterflygel och intog helt andra ståndpunkter. Det är på den här punkten som Alexandra Kollontai en av den socialdemokratiska kvinnorörelsens samtida krönikörer – tenderar att missta sig i sina tolkningar. Hon grundade sin bedömning på Zetkins och hennes medarbetares uppfattningar och inte på Partiledningens (som naturligtvis i sista hand avgjorde partiets politik).

Denna situation tycks ha fått allvarliga konsekvenser. En fantastisk tillväxt i agitationen kring frågan om den mycket restriktiva rösträtten i Preussen tog sin början 1910 och pågick ända fram till begynnelsen av kriget. Detta utgjorde en så mäktig och känslig fråga att den förde Preussen till randen av en förrevolutionär kris. Vid ett tillfälle demonstrerade en halv miljon arbetare på Berlins gator och det förekom omfattande fysiska konfrontationer med den Preussiska armén och polisen någonting annars helt okänt i den tyska socialdemokratins historia.

Det tycks som om denna agitation inte särskilt intimt förknippades med kampen för kvinnlig rösträtt. Vid ungefär samma tid organiserades en serie demonstrationer för kvinnlig rösträtt,

men dels ägde de rum under överinseende av partiets kvinnosektion och de egentliga partiorganen, och dels organiserades de på alltysk grund. Båda dessa fakta måste ha bidragit till att avskilja kvinnorna från upproret som bröt ut på grund av den inskränkta preussiska valrätten.

Vi måste konstatera att trots det utan tvekan värdefulla och viktiga arbete som utfördes under den tyska socialdemokratins beskydd, så förblev det behäftat med allvarliga brister på grund av att man misslyckades att sammanlänka agitationen bland kvinnorna med klasskampen som helhet. Detta försvagade kampen för kvinnans frigörelse eftersom det skar av kvinnorörelsen från de mäktigaste delarna av arbetarklassen som just under denna period började göra viktiga framgångar och erövringar. Men det försvagade också arbetarnas kamp som klass eftersom de avskiljdes från den hetta och energi som utlöstes bland de mest systematiskt förtryckta och diskriminerade. Kvinnornas missnöje kunde ha blivit en avgörande svag punkt i den tyska absolutistiska statens struktur.

Konservativ syn på familjen

Det socialdemokratiska ledarskapets tvetydiga och ofta konservativa attityd i politiska frågor förenades med en ännu mer konservativ syn i frågor som rörde familjen och kvinnoförtryckets olika sociala konsekvenser. Detta återspeglades till och med i de mer radikala kretsarna. Om man till exempel tar Bebels mycket inflytelserika bok *Kvinnan och Socialismen*, som representerade en mycket avancerad och upplyst syn inom socialdemokratien när den publicerades i slutet av 1870-talet, så är den konservativ på flera punkter. Ett belysande exempel utgör Bebels kritik av det ”borgerliga äktenskapet”. Han kritiserar bara de legala inskränkningarna som kvinnan måste underkasta sig genom äktenskapet, inte de sociala effekterna av äktenskapet och familjen. När han tar upp problemet med barnomsorgen, säger han att under socialismen kommer inte kvinnorna att betungas av detta, för att få hjälp kan de vända sig till ”sköterskor, lärare, *kvinnliga* vänner, och den uppväxande *kvinnliga* generationen” (min spärning). Inte ens en så vidsynt man som Bebel ifrågasatte alltså den viktiga fördelningen av sociala roller efter könslinjer.

Det här avspeglar det faktum att socialdemokratien på ett grundläggande sätt accepterade borgerliga föreställningar i många kulturella och sociala frågor och att man allmänt misslyckades med att utmana och bekämpa den borgerliga ideologins inflytande i arbetarklassen. Det visar också partiets fientliga inställning till den småborgerliga feministiska rörelsen som utvecklades. Såväl högern som vänstern inom partiet intog samma ståndpunkt när det gällde den småborgerliga feminismen – det kunde inte vara tal om något som helst samarbete.

För vänsterns del uttryckte detta en principiell inställning, även om den på många sätt var felaktig. Men från högerns sida handlade det om rent hyckleri. Ty högern var i allmänhet för att upprätta politiska förbindelser med sociala skikt utanför arbetarklassen. En av de mest grundläggande debatterna i partiets historia behandlade den ”agrara frågan” i mitten på nittio-talet. Här företrädde högern idén att socialdemokratien skulle försvara böndernas intressen (som en ledande företrädare för högern, Quarck, uttryckte det: socialdemokratien måste framstå som företrädare för en ”allmänt upplyst politik”). Vänstern intog en inskränkt och huvudsakligen ”arbetarromantisk” hållning och ville inte ha någonting med bönderna att skaffa (en inställning som, och det bör noteras, Engels energiskt tog avstånd ifrån). Denna hållning från högerns sida hängde samman med dess elektoralism: det var en fråga som gjorde det möjligt att stärka dess parlamentariska inflytande, framför allt i jordbruksdominerade områden som Bayern. Högerns inställning var helt annorlunda när det gäller frågan om kvinnoförtrycket: här skulle en ”allmänt upplyst politik” ha inneburit en öppen strid med den absolutistiska staten och den borgerliga ideologins fördomar. Högern hade ingenting att vinna på det.

Till sist kan det vara lärorikt att ställa det amerikanska socialistpartiets attityd mot den tyska socialdemokratien. Det amerikanska socialistpartiet (SP) hade fördelen att bedriva sitt

organisatoriska arbete i en arbetarklass som ryckts upp från sina traditionella sociala band. (Vid sekelskiftet utgjordes majoriteten av den amerikanska industriarbetarklassen av första-generationsimmigranter.) De hade omgående dragits in i storindustrin. Därför var de också ganska opåverkade av trycket från småborgerligt håll.

Det amerikanska SP hade därför inga invändningar mot att ta upp frågan om kvinnlig rösträtt och tvekade inte att samarbeta med den småborgerliga feministrörelsen. När Eugen Debs ställde upp i presidentvalet 1908 utgjorde kravet på kvinnlig rösträtt en av de centrala agitationspunkterna i hans plattform (jämför det med Karl Kautskys *The Road to Power* – en av den tyska socialdemokratins grundläggande texter – som utkom året dessförinnan: boken lade den främsta tonvikten på utvecklandet av arbetarklassens rösträtt som ett instrument i klasskampen, men Kautsky tar inte upp den kvinnliga rösträtten med ett ord!) . Resultatet blev att feminismen inte utvecklades till en strömning i stark motsättning till socialismen i Förenta Staterna. Istället kom feminismens främsta ledare att tillhöra den socialistiska rörelsens periferi och på allvar influeras av socialismens idéer.

Så till exempel var Margaret Sanger, en ledande feminist på sin tid och internationellt berömd som en tidig företrädare för födelsekontroll, en aktiv militant i Socialistpartiet. Under många år spreds hennes idéer om födelsekontroll och sexualrådgivning genom en spalt i *The Call*, en tidning som publicerades av Socialistpartiets New York-avdelning. (Ett litet exempel som antyder vilket inflytande Socialistpartiets stöd för kvinnosaken kunde ha, också inom helt främmande miljöer, var deltagandet av bankiren J. P. Morgans dotter, själv en borgerlig feminist, i den solidaritetsrörelse som socialistpartiet drev till förmån för strejkande kvinnliga textilarbetare.)

Klasskampens anknytning till den breda rörelsen för kvinnans frigörelse i Förenta Staterna utgjorde ett exempel som, om det hade återupprepats i ett land som Tyskland där arbetarklassen hade en djupare tradition och starkare organisationer, hade kunnat få omfattande politiska konsekvenser för klasskampen som helhet.